

FRANS-VLAANDEREN EN DE GENTSE LIBERALEN VAN „HET VOLKSBELANG” IN DE LATE NEGENTIENDE EEUW. - DRIE BIJDRAGEN

door

LUDO MILIS

I. DE FRANSVLAMING HENRI BLANCKAERT, HET GENTSE „VOLKSBELANG” EN DE OORLOG VAN 1870.

Circa honderd jaar geleden woedde de Frans-Duitse oorlog, die, ont-
ketend door opgekropte rivaliteiten, later nog twee wereldoorlogen zou
veroorzaken.

Temidden van de Franse bevolking... een nukkige, ontevreden boer uit
Frans-Vlaanderen, uit Zegerskappel : Henri Blanckaert. Hij was geboren op
het „Engels hof” te Bambeke in 1827 uit gegoede ouders. Hij bleef er
wonen tot in 1871, toen hij terugkeerde naar het dorp waar zijn ouders
vandaan kwamen, Zegerskappel.

Het was een merkwaardige figuur, zowel omwille van zijn belangstel-
ling voor de cultuur en het lot van het Vlaamse volk, als omwille van
de uitgebreide bibliotheek, die hij had opgebouwd, en die tot zelfs in
Vlaanderen haar weerga niet kende. Toen Gent in 1867 het liberale blad
„Het Volksbelang”¹ werd opgericht, met onder de stichters Julius Vuyl-
steke en J.F. Heremans, was hij een van de eerste abonnees ; ook van het
Willemsfonds was hij een trouw lid².

Geregeld zou hij, gedurende dertig jaar, contact opnemen met zijn vrien-
den in Belgisch Vlaanderen ; hij lichtte hen in over de toestanden „in dat
deel van Vlaanderen door de Franschen overweldigd”, zoals hijzelf in
zijn ex-libris schreef.

Enkele malen is zijn stem doorgedrongen tot in „Het Volksbelang” dat
vooral in de laatste maanden van 1870 een grote belangstelling heeft
aan de dag gelegd voor Frans-Vlaanderen, meer dan om het even welke
andere Vlaamse krant of intellectueel milieu.

Reeds op 31 augustus 1867, dus na een half bestaansjaar, kwam Frans-
Vlaanderen voor het eerst erin ter sprake, en wel omwille van de kritiek
die de „Commerce de Gand” over het Negende Nederlands Congres had
uitgebracht. De redactie van „Het Volksbelang” schreef toen dat, als het
zo verder ging, binnen dertig jaar „de meier van Gent de schandelijke

(1) E. Voordeckers, *Bijdragen tot de geschiedenis van de Gentse pers*, Leuven,
Parijs, 1964, pp. 514-16.

(2) Nl. van 1861 tot zijn dood in 1899. Zijn pogingen om meer leden te werven
in de Westhoek hadden maar tijdelijk succes, bv. bij de burgemeester van Bambeke,
Van Bockstael (GUB = Gent, Universiteitsbibliotheek, fonds Willemsfonds, 1. 6. 1,
doos 4. — Ib., fonds Paul Fredericq, Reisindrukken, hs. 3707, XLVII, pp. 19 e.v.).
Zijn belangstelling voor de situatie van de moedertaal in zijn streek was gewekt
door de Roesbrugse drukker Allaert-Caron.

woorden zou herhalen welke de meiers van Atrecht en Rijsel, deze week, tot Napoleon de derde hebben gericht". Die van Atrecht had gezegd — men vierde het tweede eeuwfeest van de annexatie van Artesië en Vlaanderen bij Frankrijk — „*Van de laatsten* in den schoot der groote nationale familie (!) getreden, *maar ten allen tijde fransch door het hart* (!!)) houden onze provinciën eraan de feesten te zien (!!!) die zij ingesteld hebben om de *roemrijke* (!!!!) verjaring te vieren van hunne vereeniging met Frankrijk". De meier van Rijsel zei: „Twee eeuwen geleden op dit zelfde tijdstip kwam een vorst wiens naam glorieus (?) in de geschiedenis geboekt staat, als overweldiger in deze stad, en de inwoners hulde bewijzende aan den overwinnaar, verheugden (!) *zich over eene nederlaag* (!!!) welke hun de hoedanigheid van frrrrranschman verzekerde" ³.

De diepe minachting van de redakteur (ongetwijfeld Vuylsteke), die uit de kursivering en de punctuatie blijkt, kwam bijna twee jaar later weer boven toen te Dowai een grote zangwedstrijd werd gehouden waaraan ook enkele Gentse maatschappijen deelnamen. De krant wenste op enkele punten de aandacht te trekken: „*Onder het opzicht van kunst, keuren wij dien vreedzamen strijd goed, vooral omdat hij, wij durven 't verhopen, nog eens te meer aan de Franschen bewijzen zal, wat de Vlamingen, die door de schrijvers van chez nous veelal voorgesteld worden als een ras van gedachtelooze bierhoofden op het gebied der kunst aan de grrrande nation tot meesters verstreken kunnen. Anders is het evenwel, met het denkbeeld dat het bestuur der feestvierende stad genoopt heeft om de Vlamingen daarheen te lokken. Dowai viert, inderdaad, de 200e verjaring der gewelddadige afscheuring van een deel van 't graafschap Vlaanderen, en deszelfs inlyving bij Frankrijk, door Lodewijk XIV*".

Ze worden dan ook aangemaand niet onbedacht de verbrokkeling toe te juichen „*van hun vaderland, de afscheuring van verscheidene honderduizenden Vlamingen*". „*Wij achten het onze plicht hunne deelneming aan de feesten ter verheerlijking van de annexatie niet te vermelden, zonder tevens, als Vlamingen, openlijk te protesteren tegen het vergrijp aan onzen stam door den vreemden overheerscher gepleegd*" (10 juli).

Het sukses van de Gentse maatschappijen was echter kleiner dan verwacht en voor het „Willemsgenootschap" werd de reden gezocht in de taal: „*Die taal zal wellicht te hard geklonken hebben in de ooren onzer vriendelijke zuiderburen, die zich zoo gaarne verbeelden dat er in België geen Vlamingen meer zijn, en dat geheel ons land weldra met evenveel geestdrift zijne inlijving bij Frankrijk zal vieren, als de inwoners van Douai*" (17 juli).

Waarschijnlijk heeft die geregeld weerkerende belangstelling en sympathie voor Frans-Vlaanderen ook hun Bambeekse abonnee er toe aangezet zijn hart te luchten, zoals in deze brief, die verscheen in „Het Volksbelang" van 7 mei 1870.

Bambeke, den 29 april 1870.

(3) Dit laatste is een historische leugen zoals blijkt uit L. Trenard, *Histoire des Pays-Bas français*, Toulouse, 1972, pp. 290-1. Reeds in 1676 verscheen te Rijsel een boek getiteld *La Flandre gémissante* (door P. Henry).

Geachte heer Opsteller.

Mijnheer, wij Vlamingen van Frankrijk zijn beroepen gelijk alle Fransoysen om te gaan stemmen, zondag 8 mei, over 't geen de Fransoysen in hunne taal noemen een plébiscite ⁴. Wat ding dat is, weet ik op een kleintje naar: maar ik verzeker u Mijnheer, dat er in ieder onzer vlaamsche prochien geen tien stemmers en zijn die weten wat het ding bediedt!... Wat zegt gij daarvan, Mijnheer, is het niet eene bittere spotternij; zij beletten ons onze moedertaal aan te leeren en als ze stemmen of geld moeten hebben, komen zij ons wel vinden. Die Fransoysen schrijven van tijd tot tijd iets of wat ten voordele van het ongelukkige Polen. Maar mijns' dunkens zijn de Polakken zachtaardiger behandeld dan wij Vlamingen.

Wanneer zal de dag aanbreken dat alle de volkeren van de nederlandsche taal onder dezelve en hunne wetten leven zullen?... Het is waar dat vele Vlamingen van dezen zuidwest-hoek niet meer waard en zijn dat men zich om hen bekommere; zij en zijn niet verfranscht maar ze zijn ontvlaamscht; sedert eenen geruimen tijd en leert men hun niets anders dan een weinig keukenfransch in onze gemeente-scholen; en als ze twaalf of dertien jaren oud zijn, moet 't meeste deel te huis blijven om te helpen in 't werk; gekomen tot zestien of zeventien jaren en weten zij niets meer, alles is vervlogen omdat alles vreemd was.

Ziedaar heer Opsteller de droevige gesteltenis van ons Vlamingen van Frankrijk, het is treurig voor den echten Vlaming.

In deze gemoedsstemming heb ik de eer ul. den vlaamschen groet toe te zenden.

Getrouwe lezer van uw blad.

In de herfst van datzelfde jaar steeg de belangstelling voor de Westhoek plots uitermate, en wel omwille van de niet te stuiten opmars der Duitse troepen. Het heroveren van Elzas-Lotharingen heeft ook in deze maanden, in Duitse kringen, de aandacht gericht op het afgescheiden hoekje Vlaanderen.

De belangstelling hiervoor was gewekt door de langdurige betrekkingen tussen Vlaamse en Duitse pangermanisten. De campagne die in de herfst van 1870 in de Vlaamse pers werd ingezet bleek op touw te zijn gezet door de Brusselse (maar te Antwerpen geboren) dichter Frans De Cort. Deze onderhield al jaren drukke relaties met zijn Duitse geestesverwanten R. Böckh, J. Lehmann en Fr. Oetker. Laatstgenoemde, die met De Cort het blad *Der Pangermane* had gestimuleerd, was hier de meest bekende der pangermanisten. Hij was trouwens erevoorzitter van het *Comité flamand de France* geworden. Iemand in Berlijn, waarschijnlijk een der twee bovenvernoemde Duitsers, had De Cort er van op de hoogte gesteld dat een anneksatie van het Nederlandstalig deel van Vlaanderen-in-Frankrijk tot de mogelijkheden behoorde na een Pruisische militaire overwinning, op

(4) Referendum waarbij een senatus-consult van 20 april, afgekondigd door keizer Napoleon III, om een liberaler regime in te stellen, werd goedgekeurd. Deze volksraadpleging belette nochtans niet de val van het regime enkele maanden later.

voorwaarde nochtans dat de Vlaamse pers een campagne zou organiseren.

Toen de oorlogsverrichtingen hun hoogtepunt naderden (Sedan, 1-2-september), richtte De Cort zich dan ook in een brief tot zijn vriend Max Rooses (31 augustus) om in het Volksbelang de aandacht te vestigen op de „quaestie”, zoals hij ook aan Em. Hiel had voorgesteld dat in „De Zweep”⁵ te doen. Dit voorstel viel natuurlijk in goede aarde bij Het Volksbelang, dat toch al tekenen van belangstelling voor Frans-Vlaanderen had vertoond en dus nu, tot aan het sluiten van de vrede tussen Pruisen en Frankrijk, zou trachten, voor zover ze enige invloed had, deze ook aan te wenden. Daarvoor publiceerde het blad ter informatie volgend artikel in het nummer van 24 september.

VLAANDERENS WESTHOEK

Er is eene streek waaraan geen Vlaming zonder weemoed kan denken : namelijk dat schoone deel van het westkwartier waar zich Duinkerke, Grevelingen, Hazeboek, Kassel, Belle, St.-Winox-Bergen verheffen, en dat sedert twee eeuwen door Frankrijk aan Vlaanderen ontroofd werd, ienzelfden tijde als het ook den Elzas aan Duitschland ontstal.

Op den ogenblik dat Duitsland, gelukkiger dan wij, zijne oude stambroeders weder in zijnen schoot opneemt, zal het misschien niet ongepast zijn een woord te reppen over den tegenwoordigen toestand van die oud-vlaamsche provincie.

Deze streek was tijdens de verovering onder Louis XIV nog uitsluitelijk vlaamsch, en aan hare taal zeer gehecht⁶.

Wanneer de stad Duinkerke zich in 1658 aan den franschen generaal Turenne moest overgeven, bedong zij „dat het gebruik der vlaamsche taal in alle bestuur- en gerechtszaken ten eeuwigen dage zou gehandhaafd blijven, gelijk het te voren altoos geweest was”.

Welnu, ofschoon thans sedert twee eeuwen aan de overheersching onderworpen, heeft dat klein Nederlandsche stipje op de kaart van het uitgebreide Frankrijk zijnen oorsprong en zijne taal toch nog niet gansch vergeten. En het onging den invloed dier algemeene nationale beweging niet die gansch Europa als eene koorts doorloopt, die Griekenland en Roemenië heeft doen ontstaan, Hongarië hersteld, Italië en Duitschland één gemaakt, en nog voortdurend met onweerstaanbare kracht de volkeren ophist om hunne nationaliteit, in weerwil van alle traktaten en alle

(5) We danken hier van harte Mej. Hilde Corremans, die ons op het bestaan van deze brief (Antwerpen, Archief en museum voor Vlaams kultuurleven) heeft gewezen. De Cort beroept er zich in deze brief ook op dat hij het is die de interessantste nummers van het Volksbelang doorstuurt naar de leidinggevende Norddeutsche Allgemeine Zeitung uit Berlijn. — Voor de betrekkingen tussen Vlaanderen en Duitsland in die periode (het pangermanisme zou hier dra aan aanhang verliezen, door de houding van Bismarck, die wel rekening hield met een Belgische realiteit en niet met een Vlaamse), verwijzen we naar H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, III, Antwerpen, 1964, p. 212 en de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, I, Tielt, Utrecht, 1973, pp. 445-7.

(6) Zie i.v.m. de verovering: E.I. Strubbe, *Frans-Vlaanderen. Ontstaan en evolutie*, in: *Ons Erfdeel*, XI, 1, 1967, pp. 63-74; E. Coornaert, *La Flandre française de langue flamande*, Parijs, 1970, pp. 145 e.v.

menschelijke knoeierijen, op den echten grondslag der taal, der natuur te hervestigen. Voor eenige jaren werd daar, in Fransch-Vlaanderen, de wederopbeuring der moedertaal en der vlaamsche letterkunde (bijna een hopeloos werk!) ondernomen en met vlijt voortgezet door enige verdienstelijke mannen, navorschers van oudheden en geschiedkundige herinneringen, opzoekers en verzamelaars van volksverleveringen, legenden en liederen. Zij vereenigden zich in 1853 tot een Vlaamsch komiteit van Frankrijk onder de zinspreuk Moedertaal en Vaderland, hetwelk te Duinkerke zijnen zetel heeft, en waarvan sedert een tiental jaren op de verschillende Nederlandsche congressen leden zijn tegenwoordig geweest⁷.

Dit komiteit heeft met de nauwlettendste zorg een onderzoek ingesteld naar de tegenwoordige grens der talen in de oud-vlaamsche distrikten Duinkerke en Hazebroek, en vastgesteld dat er daar op 115 gemeenten, 75 zijn waar uitsluitelijk vlaamsch gesproken wordt, 52 waar de beide talen in gebruik zijn, en slechts 10 waar het Fransch de moedertaal geheel heeft verdrongen⁸.

Zal nu het vlaamsche volk van Frankrijk uit de historische herinneringen die men hem, als 't ware, wedergeeft, een heldere opwekking van zijn Nederlandsch bewustzijn scheppen? Zullen de plaatsnamen van Kassel en Grevelingen, waaraan zich zulke roemrijke vlaamsche overleveringen vasthechten, — gevoegd bij de tegenwoordige vernedering van hunne fransche overheerschers — de Vlamingen van Frankrijk tot het besef hunner Nederlandsche zelfstandigheid terugvoeren? Of hebben zij met de Fransche soldatenuniformen ook reeds een Franschen geest en een Fransch hart aangetrokken, en blijft aldus de moedertaal op hunne lippen maar een blooteklank meer die van geene Nederlandsche ziel meer getuigt en ook weldra zal versterven?

Wie kan het weten? Men voelt zich gedrongen eene herleving niet voor onmogelijk te houden, de mannen, die dat lang verlaten veld beploegen, zijn werkzaam en ijverig; er zijn er onder hen bij wie het gevoel hunner vlaamsche afkomst inderdaad levendig is, voor wie de roemrijke dagen der Vlaamsche geschiedenis, en niet der Fransche, het erfdeel zijn en blijven waar zij met trots en weemoed tevens op terugblikken, en die het betreuren, zooals een hunner zich uitdrukte, „dat de verslagenen van den slag der Gulden sporen thans dat schoone vlaamsch gebied overheerschen“.

Wij herinneren ons ook welke weldadige verrassing het voor ons was toen wij eenige jaren geleden hoorden van eenen grooten vlaamschen „dicht-, rede- en zangstrijd“, waartoe de aloude Maatschappij van Rhetorica: verblijden in 't kruis, gevestigd te Eecke (arrond. Hazebroek),

„Apollos kroost beriep naar Eeckes letterveld“,

bij middel eener berijmde opwekking, waarvan het slot luidde als volgt:

(7) Nl. het Comité flamand de France.

(8) E. de Coussemaker, *Délimitation du flamand et du français dans le Nord de la France*, in: *Annales du Comité flamand de France*, III, 1856-57, pp. 377-397.

*„Komt dan, o kunstminnaars! wilt ons deze eer vergunnen :
Komt en becroont de hoop die ons bewogen heeft ;
Dan zal den aterling, spijs hem, niet loochnen kunnen
Dat nog de vlaamsche taal in Frankrijks Vlaanderen leeft !”*

Wie is er, die niet gaarne een deel van wat hem liefst is zou opofferen indien hij de hoop mocht voeden dat die westhoek van Vlaanderen niet onwederroepelijk voor Nederland verloren zal zijn ? Dat hij, evenals de Elzas tot Duitschland, ook eenmaal tot Vlaanderen zal terugkeeren ?

Wat daarvan zij, laat ons onze wakkere stamgenooten een hartelijk „moedig voorwaarts!” toeroepen! En maken wij tot de onze de woorden, waarmede de heer Kesteloot uit Nieuwpoort, tijdens bovengemelden dicht-, rede- en zangstrijd, die afgescheiden broeders toesprak : „Eer aan U! ontvangt, uit naam aller ware Vlamingen, den nederigen maar welgemeenden dank voor al wat gij aanwendt ter verheerlijking onzer lieve en rijke moedertaal !”

Voor Henri Blanckaert was dat de aanleiding om een brief te schrijven (8 oktober) die reeds eerder werd gepubliceerd in de inleiding die Paul Fredericq schreef op het boekje van A. Hans, *Fransch Vlaanderen en Zeeuwsch Vlaanderen* (Gent, 1913) en die gewijd was aan de Fransvlaming⁹.

Mijnbeer de opsteller,

Het is waar, men kan niet denken zonder weemoed, gelijk gij schrijft met recht in uw nummer van zaterdag 24 september, op onzen west-vlaamschen boek als men hem zoodanig onderdrukt ziet aan die fransche overheersching ; voor ons die er in wonen, het valt ons nog veel lastiger er aan te denken ; wij moeten de onderdrukking lijden, alles moet er fransch zijn, onze kinderen zijn onderwezen in die vreemde taal en zij hebben den tijd niet om ze grondig te leeren of te verstaan ten zij de kinders van de rijke lieden ; wij vlaamsche boeren en ingezetenen van alle slach zijn geheel onderdrukt aan alle slach van waalsche¹⁰ ambtenaren en dikwijls behandeld gelijk vee.

Maar om ons volk en onze taal op te beuren dat ware een moeilijke taak : onze jongelingschap is zoodanig verbastert dat de groote menigte, het nederlandsch van bedendaags niet zou kunnen lezen en bijzonderlijk niet verstaan.

Gij opstellers en schrijvers van nederlandsche nieuwsbladeren, zoude moeten eenen oproep in uwe bladeren doen aan de Vlamingen van onzen Westhoek, in zuiver en eenvoudig Vlaamsch gelijk of Hendrik Conscience gebruikt alsook de vertaler der Geschiedenis van Vlaanderen door Kervijn

(9) Hij ging hiervoor „Het Volksbelang” doornemen op 23 augustus 1912. In zijn dagboek (GUB, Hs. 3704 A 33) schrijft hij : „Vuysteke, ons aller leermeester, had ons daarin (nl. de belangstelling voor Frans-Vlaanderen sinds 1870) de weg gewezen”.

(10) Hiermee wordt bedoeld franstalige.

van Lettenhove. Alle vlaamsche letterkundige genootschappen zoals het Willemsfonds, zouden moeten eene bijzondere opoffering doen om werken te koopen zoals de Leeuw van Vlaanderen, van Hendrik Conscience alsook de Geschiedenis van Vlaanderen door Kervijn van Lettenhove en deze werken verstrooien in onze westhoek in vele gemeenten bij de mannen die invloed hebben op het volk. Ook het vlaamsch komiteit van Duinkerke zou moeten aangespoord worden om zich aan de spits dezer beweging te zetten. Maar ik zeg het met het hart vol weemoed, 't is eene moeilijke taak. Nogtans met veel iever zou het misschien gelukken.

Mochten wij dezen blijden dag zien schemeren en ons vlaamsch volk zich zien verheffen uit dien dooden slaap dat de fransche beheersching op hen verspreid heeft.

In deze blijde hoop blijf ik uwen

*genegen stamgenoot,
X.X.*

simpelen vlaamschen boer.

... den 27 sept. 1870.

P.S. Mijnheer gij zoudt wel doen van mij niet te noemen, want de Fransche politie is overal en zij is wantrouwig.

Ik zou u vele adressen kunnen geven van volk die onze taak genegen is of zoude kunnen komen.

Enige invloed had dit schrijven alleszins want in het nummer van 15 oktober, dus één week later, was reeds iemand bereid om boeken naar de westhoek te versturen: het was de toen twintigjarige Paul Fredericq zelf.

De maanden oktober en november betekenden een klimaks, vooral nadat een Brussels correspondent (Em. Hiel of A. Hoste)¹¹ aanpikte bij een artikel van de „Times”, waarin de geest van de politieke en militaire Pruisische kringen werd tot uiting gebracht. De briefschrijver zegt (22 oktober) o.m.:

De Times, van zaterdag 15 oktober bevat eene zeer belangrijke briefwisseling over de oorzaken en gevolgen van den oorlog. De schrijver, onlangs van het oorlogstoneel teruggekeerd, deelt in zijnen brief de gedachten mede, die onder de duitsche officieren en in 't midden der Staatskringen, waarin hij toegelaten was, betrekkelijk de vredesvoorwaarden schijnen overheersend te zijn. De eerste dezer voorwaarden, zegt hij, zou wezen: de teruggave van den Elzas van Duitsch Lotharingen aan Duitschland en van het Vlaamsche deel van Fransch Vlaanderen aan België, den afstand van Savoyen aan Zwitserland en van Nizza en Corsica aan Italiën.

Ik ben gelukkig, Mijnheer, in het groot engelsch blad de gedachten te zien voorkomen die Gij in uw nummer van 25 september, laatst bespro-

(11) Over het pangermanisme van de Brusselse liberalen en de redactie van de krant „De Zweep”, leze men: E. Witte, *Het debuut van het liberale flamingantisme in de hoofdstad (1869-1875)*, in: *Handelingen Kon. Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, XXVII, 1973, pp. 321-2.

ken hebt, en van te vernemen dat men in de Staatkundige kringen van Duitschland zich niet alleen met den Duitschen Elzas, maar ook met het vlaamsch gedeelte van het Noorder Departement bezig houdt. En inderdaad, om aan den tegenwoordigen oorlog die nu reeds zoveel bloed heeft gekost, en zooveel ongelukken zal na zich slepen werkelijke en duurzame vruchten te doen voortbrengen, zou gansch het Westen van Europa op den voet der nationaliteiten moeten heringericht worden. Van dit oogenblik moeten aan het oorlogzieke Frankrijk de heroveringen ontvallen die het sedert twee eeuwen, 't zij door verraad, 't zij door overmacht aan zijn naburen heeft gedaan, ons Fransch Vlaanderen, zoowel en om dezelfde reden als de Elzas, moet aan de Fransche overheersching worden ontruk. Zeden, gebruiken, taal, alles is er nog vlaamsch. Meer taaibeid zelf zou men kunnen zeggen heeft het Germaansch element in Fransch Vlaanderen dan in den Elzas getoond. Hier ten minsten kon men de taal des volks in de openbare scholen aanleeren, hier had men nog duitsche of ten minsten half-duitsche dagbladen. Hier was nog eene protestantsche bevolking wiens godsdienstige oefeningen in de taal van Luther gepleegd werden. Hier, eindelijk was men in gedurige betrekking met het naburige Duitschland en voelde men de gevolgen van den stroom van beschaving die uit het vaderland van Schiller en Goethe, Kant en Hegel voortvloeyde.

In Fransch Vlaanderen niets van dit alles, sedert twee eeuwen geen Nederlandsch onderwijs¹², geene gemeenschap van gedachten meer tusschen onze broeders van het Zuid-Westen en die van het Noorden. Volkomene afgezonderdheid der eersten, en derhalve volstreckte onderwerping aan romaanschen geest, aan romaanschen invloed. En noehians, zoo moeilijk is het een volk te dooden!! het Vlaamsch is er nog niet vernietigd. Het fransch Gouvernement als het zijne cadidaten aan het volk wil aanbevelen is er verplicht tot de volkstaal zijnen toevlucht te nemen.

Een fel groot-nederlandse stem weerklonk uit een brief, die Dr. J.P. Heije uit Amsterdam verstuurde. Schrijver kwam op voor de vorming van een Dietse natie, die zich zou uitstrekken van „Duinkerken tot aan de Elbe en zelfs door Mecklenburg tot aan de Oostzee”.

In de maand november, wanneer de overwinning van Pruisen in de oorlog verzekerd was, en er nog enkel moest gespekuleerd worden hoe groot de buit wel zou worden, werd ook de vraag naar een afscheiding van Frans-Vlaanderen het meest akuut gesteld.

Ziehier wat „Het Volksbelang” schrijft in het nummer van 5 november :

Voor beden zij het genoeg aan te stippen dat wij ons niet krachtig genoeg kunnen verzetten tegen eene zekere neiging welke zich in de Duitse drukpers wat al te veel begint te vertoonen, om namelijk de Nederlanders (Vlamingen en Hollanders) mede tot Duitschland te rekenen. Dat denkbeeld, waarvan de verbreiding onzer opslorping door Duitsch-

(12) Dit is onjuist. Cf. Coornaert, *Flamand et Français dans l'enseignement de la Flandre française des annexions au XXe siècle*, in : *Revue du Nord*, LIII, 1971, pp. 217-221. Gradueel verbod van onderwijs in de moedertaal dateert slechts uit de negentiende eeuw.

land binnen een nakende toekomst zou voorspellen is volkomen valsch. Zijn wij even als de Duitschers van het Germaansche ras, toch zijn wij, Nederlanders, evenmin Duitschers, als de Italianen en Spanjaards Franschmannen zijn, ofschoon alle drie tot het Latijnsche ras behooren. Een weinig uit stamverwantschap, maar vooral uit hoofde van hun goed recht in dezen oorlog, hebben wij de zegepralen der Duitschen toegejuicht; doch Duitschgezind zijn wij in het geheel niet, als men daaraan de beteekenis moest hechten van een streven naar eene min of meer verwijderde vereeniging met Duitschland. Eindelijk is het waarlijk dwaas, en getuigt het van eenen ongelukkigen hoogmoed, te gaan beweerden dat, omdat het Hoogduitsch onze schrijftaal niet is, de Nederlanders in hunne ontwikkeling zouden belemmerd zijn! Noord-Nederland is, gelooven wij, niet minder ontwikkeld dan de Duitschers; en zoo hetzelfde, ongelukkiglijk, van de Vlamingen niet mag gezegd worden, dan heeft deze toestand zijne oorzaken niet in onze taal, maar wel in de geestverstomping door onze „papen” en onze verfranschers, elk op zijne wijze en om 't meest, sedert eeuwen teweeggebracht.

Na deze eigen kommentaar publiceerde de redactie ook de vertaling van een artikel in de „Ost-Deutsche Zeitung” verschenen.

Het samenhangende deutsche taalgebied omvat, behalve al de deutsche middel- en kleinstaten, het grootste deel van Pruisen en een deel van Oostenrijk en Zwitserland, de gansche deutsche landen Nederland en Luxemburg en meer dan de helft van België...

Frankrijk bezit, behalve den Elzas en Duitsch-Lotharingen, nog in de departementen Nord en Pas-de-Calais een aanzienlijk stuk samenhangend Duitsch taalgebied. Het is het deel van West-Vlaanderen of Fransch Vlaanderen, dat nog niet gedenationaliseerd is, te weten de arrondissementen Duinkerke en Hazebroek. Zij tellen 212.000 vlaamssprekende inwoners en waren tot aan de fransche omwenteling deelen van deutsche rijkslanden. Frankrijk behield dat gedeelte van Fransch Vlaanderen, om aan Duinkerke de beste haven der vlaamsche kust tegen Engeland te bezitten.

Laat ons deze Deutsche kustbewoners uit Frankrijks heerschappij verlossen! De Duitschgezinde Vlamingen van België begeren dringend deze hereeniging. De Vlaamsche bladen, vooral de zich door echt Duitschen in onderscheidende Zweep van Brussel, hebben dit verlangen meermaals uitgedrukt en beweren, dat de Fransche Vlamingen het niet min levendig wenschen, al durven zij er nog niet rond voor uitkomen. Hier hebben wij dus in Frankrijk Duitschers, die hierin nationalergezind dan de Elzassers en Duitsch-Lotharingers, hunne losscheuring van Frankrijk met vreugde zouden begroeten. Laat ons hen daartoe bijstaan.

Nochtans bleek spoedig dat van de wensen van „Het Volksbelang” weinig zou gerealiseerd worden, en in het volgende nummer (12 nov.) vindt men de laatste klank, die op een eventuele afscheiding van de Westhoek betrekking had :

Voor ons liggen een aantal Duitsche nieuwsbladeren, die zich allen met ons, Vlamingen, bezig houden, hetzij om den Westhoek voor ons terug te eischen, hetzij om onze houding tegenover Duitschland gedurende dezen oorlog te prijzen, het zij eindelijk om ons te steunen in den strijd, den harden, den steeds vernieuwendenden strijd tegen de verfransching.

Over deze zaak van den Westhoek spreken wij liefst niet lang, omdat wij maar te wel voelen, dat wat zij zouden wenschen zoverre ligt van wat wij mogen verhoppen; omdat wij liefst zelve niet veel gerucht maken over eene zaak, die noch onze Regeering, noch de Duitsche, noch de neutrale ooit zullen trachten op te lossen, zooals wij en een deel der Westhoekers het zouden verkiezen.

Onze houding tegenover Duitschland, was ons zooals wij verleden week reeds zegden, ingegeven door het gevoelen van stamverwantschap en door de overtuiging van Duitschland's goed recht. Hebben wij ons van zoovele anderen afgescheiden om Duitschland's eisch nopens den Elzas en Duitsch Lotharingen te verdedigen, dan deden wij het met het oog op het nationaliteitsrecht, de fakkel, die ons zelve voorlicht in onze worsteling tegen de overheersching van eenen vreemden stam, die op ons drukt.

Een kleine munitie van soldaten uit Frans-Vlaanderen wekte de indruk dat een groot deel van de Fransvlaamse bevolking inderdaad achter de irredentisten stond: de redactie van de Gentse liberale krant wijdde er de nodige aandacht aan, vooral omdat ook de „Vlaamsche boer”, Henri Blanckaert, een brief had verstuurd, waarin een analoge geestesgesteldheid tot uiting kwam (7 jan. 1871).

De Vlaamsche onderdanen van Frankrijk schijnen alles behalve geneigd zich langer om hunner meesters wille op te offeren. Wij lezen immers in een door zijne franschgezindheid bekend blad, l'Indépendance Belge, en nog wel in eenen brief uit Rijsel, dat de oppercommissaris der Fransche republiek in beide departementen van 't Noorden en van het Pas-de-Calais, de heer Testelin, noodig heeft gevonden aan de gemobiliseerde nationaal-garden eene strenge dagorde te sturen waarbij zij verwittigd worden „dat alle pogingen om te deserteeren of te vluchten voortaan met de verbanning naar het strafkamp van Cherbourg zullen gestraft worden”. Wat meer is, in hetzelfde blad zien wij dat de bedreigingen van den heer Testelin niet lang zonder gevolg zijn gebleven en dat men weldra driehonderd gemobiliseerden uit het arrondissement Hazezoek, die reeds aan het muiten waren, heeft moeten ontwapenen en onder geleide van eene sterke afdeeling linietroepen naar Kales vervoeren waar zij ingescheept werden om verder naar Cherbourg gebracht te worden¹³.

Als men dit veelbeteekenend feit met een ander te zamen beschouwt welk te Duinkerke plaats greep, moet men onwillekeurig tot het besluit komen dat die Fransche Vlamingen hunne germaansche afkomst nog niet geheel hebben vergeten en ook iets hebben bewaard van dien diepinge-

(13) Nl. jg. 41, 1-2, 1-2 januari 1871. Hier wordt aan toegevoegd: „Vous savez que l'arrondissement d'Hazebrouck s'est fait remarquer par son unanimité moutonnière à l'occasion du plébiscite du mois de mai. Rapprochement significatif”.

wortelden afkeer tegen de Franschen, die immer een bijzondere trek van het Vlaamsche karakter was. Men weet dat vóór eenige weken de mobielgarden, te Duinkerke vergaderd, zich door hunne weerspannigheid en uitbundige vreugdesbetuigingen zoo ergerlijk onderscheidden dat de plaatsbevelhebber hen met gevangenzitting bedreigde, zeggende dat het eene schande was, Fransche soldaten te zien die, terwijl hun Vaderland in eenen doodlijken strijd lag te worstelen, zich niet schaamden in het openbaar luidruchtige teekens van vreugde te geven.

Wij ontvingen overigens nopens de gesteldheid der geesten in Fransch-Vlaanderen eenen brief van den „Vlaamschen boer“, van wien wij reeds herhaaldelijk belangwekkende mededeelingen mochten afkondigen. Al de jongelingen van 19 tot 40 jaren zijn thands van hunne haardsteden weggerukt en worden gedwongen hun bloed te vergieten voor eene zaak welke de hunne niet is, maar die van hunne verdrukkers sedert twee eeuwen. Ook is de afkeer, dien de grootendeels Vlaamsch geblevene bevolking voor dezen oorlog gevoelt, zeer groot, ofschoon niemand uit vrees voor de krijgswet, zijne gevoelens lucht durft geven. Er zijn wel eenige „ultra-Fransoysen“, die n.b. zelve „geen Fransch kunnen“, die daar de gemoederen trachten op te winden; maar de meerderheid, ten platten lande althans, vervloekt de regeerders die haar tot zulke uiterste opofferingen dwingen.

„Vele jongelingen“ zegt onzen briefschrijver, „komen van het leger naar huis, en ze zeggen dat ze niet meer zullen gaan, totdat ze er naar gesleept worden; nog veel andere vluchten de belgische grenzen over“. Dat de voormelde ultra-Fransoysen zulk gedrag niet anders dan als lafhartigheid weten te bestempelen, spreekt van zelf; de drijfveer is echter bij velen eene gansch andere.

Het ontbreekt er namelijk niet aan mannen die „uit den grond van hun herte wenschen dat de Vlaamsche Westhoek van Frankrijk zou afgescheurd worden, en wederom vervoegd wierde met hunne Vlaamsche stambroeders van de Belgique“.

Wij mogen ongelukkiglijk de hoop niet koesteren dat deze wensch zal aanhoord worden. De reuzenstrijd dien wij bijwonen, zal, indien er geen geheele ommekeer der zaken tusschen beide komt, de Elzassers en Duitsch-Lotharingers weer aan Duitschland, dat is te zeggen aan zich zelve teruggeve; maar de Vlaamsche Westhoek zal de prooi der Franschen blijven.

Een ding is echter zeker, dat het jaar 1870 bij dien kleinen germaanschen volkstak die sedert twee eeuwen onder het Fransche juk gebukt ligt en nochtans zijnen Vlaamschen aard, zijne Nederlandsche taal nog niet heeft verzaakt, het eigen Vlaamsch gevoel op krachtige wijze zal hebben opgewekt. Nog nooit hebben zich die Vlamingen zoo weinig Franschmans gevoeld als nu dat zij in massa opgeëischt worden hun bloed voor de belangen hunner meesters te storten. Kunnen wij dus nog van geene aanstaande verlossing voor hen droomen, wij mogen toch, steunende op hun herlevend Vlaamsch bewustzijn, het vertrouwen uitdrukken dat zij voor den Nederlandschen stam niet onwederroepelijk verloren zijn.

De vrede werd getekend¹⁴. Elzas en Lotharingen gingen naar Duitsland ; van Frans-Vlaanderen was nergens meer sprake. De droom die Julius Vuylsteke en konsoorten enkele maanden hadden gekoesterd, op grond van de „groot-duitse” verlangens van enkele Duitse kranten, en versterkt door de felle anti-franse houding van de abonnee uit Zegerskappel, werd geen werkelijkheid¹⁵.

In dezelfde krant nochtans, die de vrede aankondigde (4 maart) bracht men nog een eresaluut aan de ijveraars voor een Vlaams Frans-Vlaanderen, naar aanleiding nl. van een publikatie van het *Comité flamand de France*. Het vertrouwen van Vuylsteke in de toekomst was, door de recente ontgoocheling, toch niet wezenlijk geschokt.

Door aan de Vlamingen van Frankrijk te toonen dat zij geen Franschen zijn, maar wel verdrukte overwonnelingen van Frankrijk, door hun te herinneren dat hunne voorouders „zich uit al hunne krachten tegen de Fransche overheersching en den Franschen invloed verweerden, en dat zij maar, ten uiterste gebracht, geweken hebben, bezweken zijn,” helpen de mannen van het Vlaamsch Comité mede om het nederlandsche volksgevoel weer wakker te maken, en bereiden zij aldus het werk der toekomst.

Het lag nochtans nooit in de bedoeling van de leden van het CFF om voor afscheiding te ijveren. Vrij spoedig was de opzet van de vereniging (gesticht in 1853) louter archeologisch-historisch geworden. De politiek van repressie onder Napoleon III weerhield de leden nog meer van elke reële aktie voor het behoud van de moedertaal¹⁶. Uit een gesprek van Fredericq met Carnel, bleek dat de stichter van het CFF, de Coussemaker, een magistraat nochtans, door de prefekt van het Noorderdepartement omwille van zijn „tendances germaniques” werd verdacht. Te Hazebroek vertelde de secretaris van het CFF Cortyl hem dat juist het anti-germanisme van 1870 en nadien een zeer nefaste invloed heeft uitgeoefend op de situatie van de volkstaal¹⁷.

In de betrekkingen tussen Blanckaert en de redaktie van de krant betekende de verrijdelde hoop evenmin een breuk. Dit blijkt uit de volgende bijdrage.

(14) Op 26 februari 1871. Bekrachtiging volgde door het Verdrag van Frankfurt, 10-21 mei (M. Howard, *The Franco-Prussian War*, Londen, 1961, pp. 448 en 453).

(15) In verband met het pangermanisme in de kringen van „Het Volksbelang”, kan men konsulteren : A.C. Coppens, *Bij een brief van Dr. Reismann-Groné. Paul Fredericq en het Pangermanisme*, in : *Wetenschappelijke Tijdingen*, XXXII, 1973, 4-5, kol. 215-226.

(16) GUB, hs. 3707, XLVII, p. 148.

(17) *Ib.*, p. 176.

II. JULIUS VUYLSTEKE EN DE „VLAAMSCHE BOER“

In de vorige bijdrage handelden we over de betrekkingen tussen de „Vlaamsche boer“ Henri Blanckaert uit Zegerskappel en de redactie van de Gentse liberale krant „Het Volksbelang“, speciaal dan in verband met de even oploaiende hoop dat de Duitse overwinning van 1870 de afscheiding van Frans-Vlaanderen zou veroorzaken.

Ook in de volgende jaren bleef Henri Blanckaert in contact met „Het Volksbelang“ en dan meer bepaald met Julius Vuylsteke die dan het hoogtepunt bereikte van zijn journalistieke, literaire en gerechtelijke carrière. Nog in „Het Volksbelang“ van 10 september 1887 en 1 september van het volgende jaar werden brieven van Blanckaert opgenomen. Deze staan trouwens vermeld in het boekje van A. Hans, *Fransch-Vlaanderen en Zeeuwsch-Vlaanderen*. Het zijn nochtans niet de enige sporen van de korrespondentie.

Tussen de brieven immers van Julius Vuylsteke, bewaard op de handschriftenafdeling van de Gentse Universiteitsbibliotheek vonden we de hierna uitgegeven stukken weer. Hun belang is evident : zowel de aard van Blanckaert's flamingantisme als de kwaliteit van zijn eigen-aardige nederlandse pen blijken er uit. Het zijn daarenboven de enige brieven die nog in handschriftelijke vorm bewaard zijn, al is de korrespondentie tussen Blanckaert en zijn Gentse simpatisanten alleszins gevoerd tot in 1897, twee jaar voor het overlijden van de „Vlaamsche boer“. In dat jaar bracht Paul Fredericq hem een bezoek op een van zijn archiefreizen in Frans-Vlaanderen ¹.

Ziehier de tekst van de eerste brief ² :

Zegerskappel, dezen 17sten 8bre 1875

Mijnheer de Advocaat,

Gijl. schijnt u nog al veel bekommert te hebben met het geschrijf van onze groote staatsmannen zoals Emile de Girardin en Victor Hugo. Gijl. hebt wel gelijk want geheel de natie is bezield met dezelfde hoofdgedachten, t' is te zeggen met dien geest dat ze den Elzas en Lothringen weer moeten hebben ofte wel eene vergoeding ten koste der Belgique. Hé wel, waar zou het kwaad liggen dat Frankrijk het waalsche gedeelte van Belgien zoude bekoomen en dat het Vlaamsche gedeelte als ook het Vlaamsch boekje dat wij bewoonen al te samen met Holland gevoegd wierden en definitieflijk met Hoogduitschland zusammen gesmolten wierden. Dunkt mij dat er in toekoomen veel oorloogen zouden ontgaan zijn en het is de natuurlijke neiging van ons nederduitschen al om ons te vereenigen en te leven onder de zelve broederbanden zooals onze stambroeders van Noord America ; het is eigen aan het saksisch ras, waaraan wij al toebehooren. Gij ziet wel dat er tussen ul. en uwe Walen nooit geen overeenkomste en kan bestaan. Ik en kan niet doorgronden, waarom dat onzen

(1) Het verslag hiervan vindt men in zijn „Reisaantekeningen“ (GUB, hs. 3707, XLVII, pp. 1-116).

(2) Ib., hs. 3170, 13a.

grooten keiser Karel den Vden die scheiding niet en heeft uytgevrogt, terwijl dat hij in een woord almachtig werd. Tusschen loops kunt gij daar niet eene deugdelijke les geven aan dat kameleonsch bladje van Amsterdam, genaamt Asmodée, hij valt ul. aan als M. Van Bismarck en nog andere en andere en hij en schijnt maar liefde te hebben voor Roome en dat ge-cretiniseerd Frankrijk. Hij zou moeten gegeeseld worden met zijne eigene artikels.

*Ontvang mijne hartelijke groetenis
Uwen genegen stambroeder
H^{ri} Blanckaert.*

P.S. Zouder geen middel zijn om te bekoomen het Algemeen Nederduitsch en Friesch Dialecticon, prijs 20.15 bij M. Nijhoff te S'Hage, werk door het Volksbelang aangeprezen in n° 7 van 1874. H.Bl.

Hierop antwoordde Vuylsteke als volgt. De tekst hiervan bleef als minuut bewaard op de open bladzijde van Blanckaerts schrijven ³.

*Waarde Heer,
H^{ri} Blanckaert
Zegerscapelle*

Ik ben in de maand october ll. verhuisd en in de verhuizing is uw brief van 17n van gemelde maand zoodanig verloren geraakt dat ik hem eerst heden terugvind. Terwijl ik U hierom verschooning vraag, haast [ik] mij om, meer dan 3 maanden te laat, u mijnen dank te betuigen over uwe letteren en U in gedachten de hand vrindelijk te drukken, met den wensch dat de gedachten die U bezielen onder onze taalgenooten in Frankrijk mogen gedeeld worden. Doch ik moet U ongelukkiglijk zeggen dat de overvloed mijner ander bezigheden mij sedert verscheiden maanden verhinderd heeft aan de redactie van Volksbelang deel te nemen, dat ik ook maar advocaat meer ben met den naam, en mij geïnteresseerd heb in den boekhandel van W. Rogghé, welke thands gevoerd wordt door zijnen opvolger E. Todt ⁴. Dit laatste brengt mij tot het Algemeen Nederd. en Friesch Dialecticon waarvan gij in uwen brief spreekt. Dit werk kost inderdaad 20 f. 15 en kan U indien gij het verlangt geleverd worden. Gelief mij hieromtrent uw besluit kenbaar te maken.

Gedurende meer dan tien jaar schijnt er geen spoor van relatie tussen Blanckaert en Vuylsteke bewaard te zijn, al is het zeker dat beiden elkaar enkele malen ontmoet hebben. Fredericq, die, zoals gezegd, in 1897 een bezoek bracht aan de Zegerskapellenaar, weet zelfs te vertellen over een dier ontmoetingen. Dit noteert hij in zijn „Reisaantekeningen”: „Den eersten keer heeft hij Vuylsteke, alsdan nog advocaat bezocht, maar zij ver-

(3) Ib., 13b.

(4) Vuylsteke zou tot aan zijn dood de boekhandel drijven in de Koestraat (P. Fredericq, *Julius Vuylsteke*, Gent, 1903, p. VI).

stonden elkander niet en moesten Fransch spreken. Subliem"⁵.

In 1887 en 1888 drong zijn pen weer door tot in de kolommen van de Gentse krant. In het laatste geval ging het om de melding dat bij de verkiezingspropaganda in Duinkerke nederlandstalige aanplakbrieven werden gebruikt, en dat republikeinsgezinde affiches (ook nederlandstalig) werden afgerukt. In het nummer van 8 september 1888, een week later, stelde een nederlands abonnee, W. Melgerd, de vraag of de toestand in Frans-Vlaanderen zo slecht was als hij had gelezen in een werk van O. Reclus, *La France et ses colonies*⁶, waarop de redactie antwoordde, in de enigszins bevreemdende termen (gezien de belangstelling, die zij juist traditioneel voor de Westhoek aan de dag had gelegd) :

Wij kunnen op het schrijven van onzen geachten briefwisselaar geen bepaald antwoord geven en verzoeken al onze lezers, die er iets meer van zouden weten, ons te willen inlichten over den waren stand der zaken in Fransch-Vlaanderen".

Deze onwetendheid schijnt verband te houden met de afwezigheid van J. Vuylsteke op de redactie van de krant. De „Vlaamsche boer” kroop echter weer eens in de pen, en zond aan de literator een brief, waarvan echter — door genoemde afwezigheid — nooit iets werd afgedrukt in „Het Volksbelang”... zodat Melgert ook nooit een antwoord op zijn vraag zal ontvangen hebben.

Hier nu de brief van Blanckaert⁷.

ZeghersCappel, 23sten 7ber 1888.

Mijnheer de Advocaat,

In het nummer 36 van het Volksbelang, datum 8sten 7ber, is er eene vraag geopperd door eenen heer Melgerd nopens den waren toestand in Fransch-Vlaanderen. Ik was verachterd in mijn leezen door het drukkig oogstwerk of ik zou u al hebben antwoord op de vraag van dien heer. Hier zoals ik al heb geschreven is de vlaamsche taal verbannen uit de school⁸ en alle administratie en volgens de nieuwe schoolwet en mogen de schoolmeesters en schoolvrouwen geene lessen meer geeven van cathedismus en kerkeleeringen⁹. De school moet neuter zijn, zooals onze tyrannen zeggen, maar ten allen zijde en kanten beieveren zich de priesters om de kinderen te doen onderwijzen door hun eigenzelven of door goede lieden, en men is hier en daar bezig met schoone nieuwe school gebouwen te doen stichten om de kinders op te leiden buiten den dwang van

(5) Ib., hs. 3707, V. p. 34. Fredericq voegt er aan toe : „En ik die er zoo goed West-Vlaamsch tegen praat gedurende uren. Vuylsteke is steeg van begrip”. Hij schreef Vuylsteke een entoeziast kaartje over zijn bezoek aan Blanckaert, vanuit Sint-Omaars (Ib., Hs. 3170, nr. 156).

(6) Dl. 1, Parijs, 1887.

(7) Ib., hs. 3170, 51.

(8) Nl. door de wet Duruy, 1866. Zie Coornaert, *Flamand et français*, p. 220. — Cf. L. Verbeke, *Vlaanderen in Frankrijk*, Antwerpen, Utrecht, 1970, pp. 30 e.v.

(9) Nl. de wetten J. Ferry, 1881-82.

den staat ; en de leering van den catechismus en kerkegeschiedenis zijn meestaltijds in het vlaamsch gedaan als ook de onderwijzingen en sermoenen in de kerken. Den Almanach van Snoek en al andere kleine boekjes dringen noch altijd in onze streek. Ongelukkiglijk als er geene groote omwenteling en komt zal onze taal als geleerde taal moeten verdwijnen omdat het jonge geslacht (sic) daar van schier alles ontnomen is ; om de waarheit te zeggen, verliezen onze jonge geslagten, veel onder dat opzicht in eerbaarheid en goede opvoeding. In 't vlaamsch en leeren ze schier niets en 't fransch verstaan ze niet en nog meer rampzalig is het dat de hoogere classen, la classe dirigeante, zich schamen Vlaamsch te spreken of te gebruiken. Ik hebbe doen bemerken aan een van de ieverigste leden van het Vlaamsch Comiteit van Frankrijk dat men zoude moeten Vlaamsche leergangen inrichten in de priestercollegien van Duynkerke, Bergen St. Win., Hazebrouck, Belle ; hij heeft mij daarop geantwoord dat hunne collegien gauw gesloten zouden zijn.

Ik eindige dezen al langen brief met zuchten over den ongelukkigen staat van ons volkje onder oogmerk van beschaafheid (sic) en geleerdheid.

Handdruk.

H^ri Blanckaert

P.S.

Zoude ik niet kunnen bekoomen door ul. het Westvlaamsch Idiotikon van kanunnik De Bo als ook zijn Kruidboek voor West Vlaanderen of het zoude moeten al te duur kosten. Altijds verzending naar Allaert-Caron, Rousbrugge.

Hⁱ B^t.

Blanckaert is tot aan het einde van zijn dagen konsekvent met zichzelf gebleven, en, gezien het niet verwezenlijken van zijn verlangens, ook verbitterd. Zo zuchtte hij in 1897 tegenover Fredericq : „Ik had in 1870 nog gehoopt dat we zouden verlost geweest zijn van die Waalsche kanailjen en dat de Keizer van Duitschland op ons zoude gepeinsd hebben, maar neen...”¹⁰.

Met het overlijden van Blanckaert in 1899 werd in de geschiedenis van de Vlaamse beweging in Frankrijk een etappe afgesloten. Het wachten was dan op de aktie die tussen de beide wereldoorlogen in zou gevoerd worden.

Nu nog leest men op het graf van Blanckaerts zoon, Justin, oud-voorzitter van het Vlaams Verbond van Frankrijk, te Zegerskappel, de leuze die ook zo toepasselijk was op de vader, van wie de zoon het flamingantisme erfde : „Hier rust een Vlaming”.

(10) Blanckaert vertelde hem toen van moeilijkheden met de ontvanger van belastingen op het gemeentehuis van Zegerskappel, omwille van zijn uitlating dat het maar normaal was dat Duitsland zich meester had gemaakt van Elzas-Lotharingen, als Frankrijk het zelf twee eeuwen voordien, met Frans-Vlaanderen, had afgenomen (GUB, hs. 3707, XLVII, pp. 19 e.v.).

III. PAUL FREDERICQ EN DE „VERBLIJDERS IN T' KRUIS VAN EKE" - DE PRIJSKAMP VAN 1874

Enkele jaren geleden werd de rederijkerskamer van Eke, de „Verblijders in 't Kruis" door de heemkring „Bachten de kupe" uit de vergeethoek gehaald, toen ze te harer ere het Eerste Frans-Vlaamse landsfeest organiseerde.

Een van de meest bekende episodes uit de geschiedenis van de kamer, wier bestaan zich over circa vier eeuwen uitspreidde, is de organisatie van een grote wedstrijd in 1874 waarvoor niet enkel in Frans-Vlaanderen, maar in het ganse Nederlandse taalgebied reclame gemaakt werd, en dat een der laatste, zoniet laatste, grote bijeenkomsten is geweest van letteren-minnende Frans-Vlamingen.

In de Vlaamsgezinde liberale krant uit Gent, „Het Volksbelang" verscheen n.av. deze wedstrijd een uitgebreid verslag, van de hand van een der Vlaamse aanwezigen, Paul Fredericq.

Voor de jonge Fredericq was het de eerste belangrijke bijdrage gewijd aan Frans-Vlaanderen, belangstelling, die zich lang zou handhaven, en waarvan de weerslag zich ook deed gevoelen in zijn kolleges aan de Universiteit¹. Hij heeft vooral twee reeksen documenten nagelaten, t.w. een reeks boekjes onder de titel „Reisaanteekeningen" en een reeks schriften onder de titel „Levensschets".

De eerste reeks vangt aan in 1870, toen Fredericq dus twintig jaar oud was, en beslaan de vijftig jaren die hij dan nog te leven had.

In een der boekjes vindt men het verslag van de Rederijkerswedstrijd van Eke, weer, en dit wijkt natuurlijk wel af van de versie die hij in de krant publiceerde.

We staan hier voor een der niet zo talrijk voorkomende gevallen waarin men van eenzelfde auteur zowel de persoonlijke, authentieke indrukken van een manifestatie terugvindt, als de meer gepolijste, afgeronde vorm, waarin zij gepubliceerd werden.

Het kwam ons interessant voor om beide teksten eens met elkaar te vergelijken, en dat is niet beter mogelijk dan door het parallel uitgeven ervan.

Kommentaar hoeft daar nauwelijks bij gegeven te worden; de lezer zelf kan zijn besluiten trekken. Wanneer de persoonlijke versie alleszins direkter is in zijn appreciatie van aanwezigen, dan de gepubliceerde versie, dan kan men er toch — nu de feiten honderd jaar achter de rug liggen — eens rustig om glimlachen. Alleszins dient men op te merken dat het weglaten van de voor de auteur ontgoochelende aspecten het schijnbare belang en de waarde van de manifestatie zelf in de ogen van de lezers uitermate verhoogde.

Links volgt de tekst uit „Het Volksbelang" van 12 september 1874, rechts die uit „Reisindrukken" van de Gentse Universiteitsbibliotheek².

(1) L. Milis, *Een onverwacht getuigenis over de invloed van Paul Fredericq*, in: *Ons Erfdeel*, XI, 2, 1967, pp. 156-7.

(2) Hs. 3707, V.

De vlaamsche dagbladen hebben over eenigen tijd den prijskamp van declamatie aangekondigd, die te Eecke, in Fransch-Vlaanderen, door de maatschappij *Verblijders in 't Kruis* ingericht werd. Dit bericht wekte alsdan de algemeene belangstelling op, daar men weet, dat in den Westhoek van ons taalgebied het nederlandsch door de fransche regeering op alle mogelijke wijzen gedwarsboomd en versmacht wordt. Welnu, die prijskamp had Zondag 11. werkelijk plaats. Eecke is een klein dorp van een paar duizend zielen, dat in Frankrijk, eenige uren in 't zuiden van Poperinghe ligt.

Wij stapten af in de statie van Caestre en moesten dan nog een eintje wegs te voet gaan. Zoo kwamen wij aan den triomfbogen, met groene takken, fransche vlaggen en eenen vlaamschen welkomstgroet versierd, die aan den ingang van 't dorp opgericht was. Uit België waren een groot getal rederijkers van Poperinghe, Borgerhout, Roeselare, Geeraardsbergen, Antwerpen, Lier, enz opgekomen. Gent had naar dien zonderlingen prijskamp, buiten eenen declamator, twee afgevaardigden gezonden: den heer Van Hoorde, als vertegenwoordiger van 't Willemsfonds, dat de werken van Cats, Ledeganck, Tollens en Vondel en eene verzameling nederlandsche zangstukken voor de overwinnaars beschikbaar had gesteld; en den heer Fredericq als vertegenwoordiger der gentsche afdeeling van het Nederlandsch Toneel-verbond. Zelfs was Noord-Nederland niet onverschillig gebleven aan die moe-

Ik reed naar Caestre³.

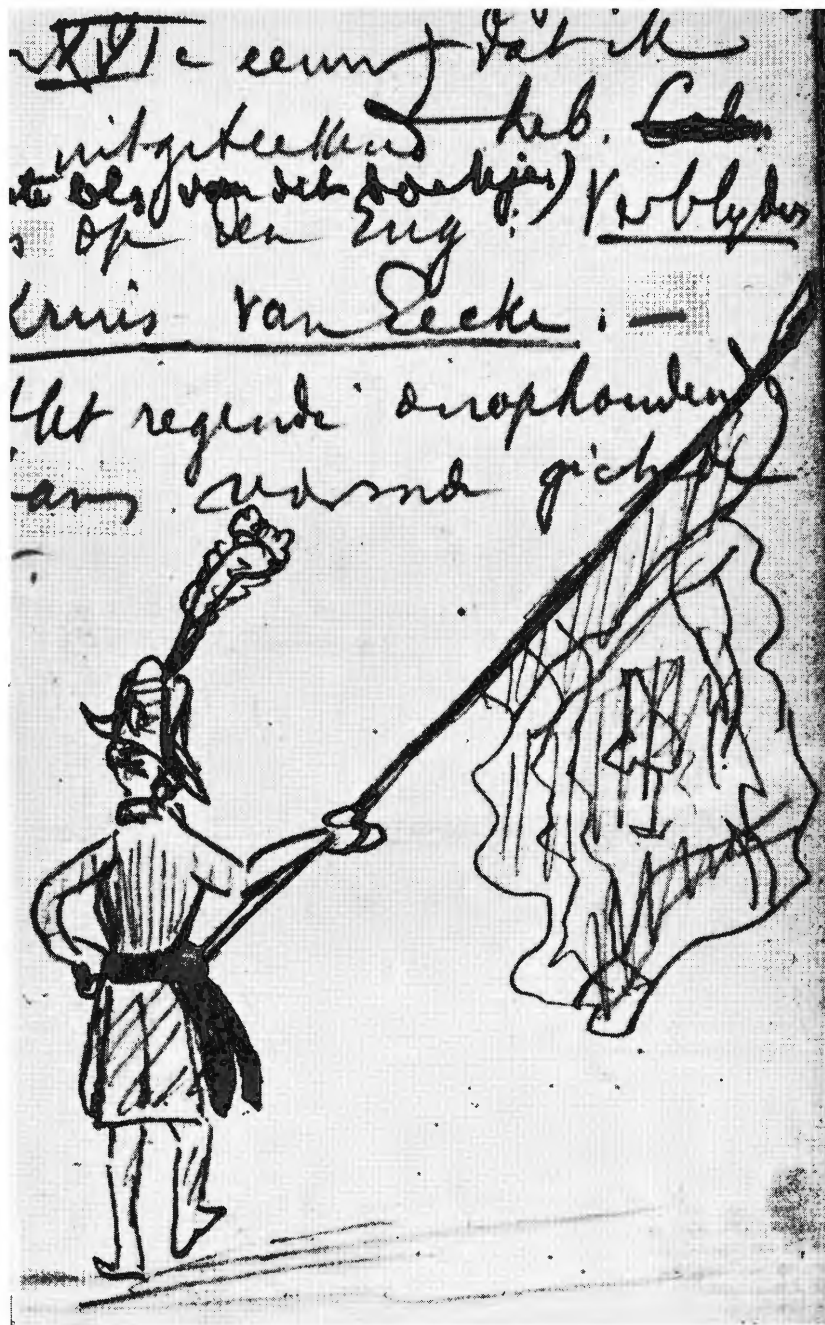
Zoo kwamen wij in Eecke aan, waar twee triomfbogen met welkomgroeten en groen loover samengesteld, opgericht stonden, en hier en daar een fransch vlagje. Een dorpje gelijk Landeghem. De straten zijn niet gekalseid! Fransche opschriften overal.

Van Hoorde kwam met den trein van 5 uur als vertegenwoordiger van 't Willemsfonds, dat prijzen uitloofde: Cats, Ledeganck, Willems, Vondel. Ik vertegenwoordigde 't Ned. Toneelverbond van Gent⁴.

In de herberg naast de statie maakte ik kennis met Mr Baron

(3) In het hs. volgt hier het fragment „In de herberg... met hem; we plaatsten het verder omwille van de synoptiek.

(4) Deze passage staat in de marge, enkele blz. verder.

Een vaandeldrager uit de optocht te Eke (tekening P. Fredericq)

dige poging der fransche Vlamingen, om naar gelange hunner krachten iets te doen voor hunne en onze moedertaal : uit den Haag was de heer Baron van Heemstra van Froma en Eibersburen opgekomen, een man die in zijn vaderland wel gekend is voor het edel gebruik dat hij van zijne groote fortuin weet te maken met kunsten en letteren mild te ondersteunen, en die naar Eecke kwam met eenen grooten zilveren eerepenning, die hij aan de maatschappij *Verblijders in 't Kruis* als huldeblijk aanbod. Niet alleen getroostte hij zich eene lastige reis op eenen eerbiedwaardigen ouderdom, maar de liefde voor de moedertaal en voor de kunst dreef hij zooverre, dat hij zelve tweemaal in den prijskamp als declameerende mededinger optrad met de stukken *De Titel van ons Vaderland* en *De ware Christen*, die door gehalte en vorm gunstig afstaken bij de *Zinneloozen*, *Veroordeelden*, *Beulekinderen*, *Bandieten* en *Uren der doodstraf*, waarmee „uitgalmers” opgekomen waren.

In 't gemeentehuis of *Maison-Commune*, zoals het in groote letters op den gevel dier vlaamsche buitenherberg te prijken stond, waren de inrichters van het feest met de leden van de jury aan een vriendenmaal geschaard. Wij namen plaats aan de tafel en aanstonds bevonden wij ons op ons gemak met die gulhartige eenvoudige buitenlieden, die niet wisten wat aanvangen om ons hunne gastvrijheid te laten blijken.

van Heemstra van Froma en Eibersburen ('s Gravenhage), een zeer rijke, oude gek, die uit Den Haag naar Eecke kwam met een geschenk bestaande uit eene groote zilveren medalie. Vuylsteke had hem mij gisteren avond als eenen type gesignaleerd in den *Rubens*. Hij dacht dat er aan de statie eene deputatie zou staan om hem af te halen, maar ik troostte hem en droeg zijnen reiszak, want ik had medelijden met hem

Wij komen aan den *Maison Commune* aan. Niemand om ons te ontvangen. Boerenherberg met lage tafels, en lage stoeltjes. Rookende en drinkende boeren ; de koperen vuurpot gaat rond en men schenkt uit kannekens in zeer kleine glazen. De baron is verpletterd: „Nou, ik weet niet of ek me boos⁵ moet maken, ja of niet...” Ik breng hem tot bedaren en wij zenden met eene herbergmeid onze twee visietkaartjes naar boven, waar men ons gezegd heeft dat de inrichters met de jury dineeren. Onze kaartjes

(5) Boven *boos* schreef P.F. een *w* om de hollandse uitspraak weer te geven.

gaan naar boven met de meid, de meid komt weer beneden zonder kaartjes — en men laat ons koeke-loeren. De baron, de oude sukkelaar, weet niet wat aangaan. Eindelijk klimmen wij, op mijnen raad, naar boven. Al die boeren staan op en gapen ons aan en zeggen : Bienvenue, bienvenue — en zitten weer neer. Wij gaan ook aan de tafel zitten en dineeren. De baron gaat aan 't kouten in zijn scherp hollandsch gelijk een papegaai. Hij herinnert mij bijwijlen den onverzetelijken (sic) jonkheer Salvador. Die fransch-vlaandersche boeren verstonden hem niet en ik moest gedurig den taalman spelen. Meer en meer waren zij op hun gemak en eindelijk tikken zij vriendelijk met ons als men bij 't nagerecht twee flesschen wijn ontstopte. Er werd onder hen nogal veel fransch aan tafel gesproken.

Na eten gingen wij de bovenzaal daarnaast, de Kamer der maatschappij, bezoeken. Het was een laag vertrek, met houtene zoldering en aan de balken hingen treurdichten en berijmde lofspraken op de afgestorven gildebroeders. In eenen hoek stond het oud houten blazoens der gilde, dat eertijds de wapens der maatschappij, eenen Jezus aan 't kruis verbeeldde, en wellicht tot het einde der XVIe eeuw kan opklimmen ; daar dat nu gansch geschonden en bestofd als relikwie van vroegeren glans bewaard wordt.

Op eens kwam een oud kereltje met beweeglijk grijnzend gelaat op. „Nu zult ge *leute* gaan hebben” verzekerde ons een der aanwezigen ; „het is de wijzeman”. Het ventje trok met allerlei vreemde gebaren en houdingen, die herhaaldelijk een algemeen gelach ver-

Dan leidde men ons naar de „Kamer” der gilde. Aan de balken hingen kaders met lange geillustreerde opschriften op den dood van afgestorvene gildebroeders, in dicht en ondicht. Ieder gildebroeder krijgt alzoo zijn blijvend doodsbericht. Het getal leden beloopt 30tal. Er hingen wel zooveel kaders aan de balken Zij hingen wat te hoog om in extenso gelezen te worden. In den hoek lag oud versleten blazoens met een kruis op (XVIe). De gildebroeders hadden er den diepsten eerbied voor en meenden dat het stukken van menschen waard was. De zot der gilde of „wiseman” was daar ook met een prachtig kostuum (geel en rood) (uit de XVIe eeuw) dat ik verder uitgetekend heb. Rebus op den rug : *Verblijders in 't Kruis van Eecke*.

wekten, zijn kostuum van „wijzeman” uit eene kast te voorschijn en deed het onder onze ogen aan. Eigenaardig was die kleedij zonder twijfel : half rood, half geel, met een groot getal bellekens voorzien, die bij de minste beweging aan 't klingelen gingen ; en op den rug, den naam der maatschappij, die eene soort van raadsel uitmaakte. In een kruis stond het woord *Verblijders* ; links een wan (die men daar als *van* uitspreekt) en rechts een takje met eikels, hetgeen te zamen *Verblijders in 't Kruis van Eecke* wilde zeggen. Nadat men ons dat alles in 't lang en in 't breed had uitgelegd en de wijzeman of zot der gilde allerhande sprongen en vieze trekken had uitgevoerd, begon men den stoet te vormen.

Het weder was niet gunstig : de lucht was overtrokken en een fijne regen viel onophoudend.

Nogtans schaarde men zich in 't gelid ; voorop de rommelaar, daarna de vaandeldrager met eenen langen zwarten overjas, eenen rooden sluier rond het middenlijf, en op 't hoofd eenen hoogen zwarten *chapeau-claque* met eene hooge witte vederbol als van eenen tamboer-majoor. Fier en statig droeg hij zijn groot zijden vaandel, dat zwierde en zwaaide in den wind met den vaandelstok tegen zijne heup geleund. Na die twee hoofd-personaadjes kwam een fantarenmuziek, en eindelijk de leden der rederijkkamer ten getalle van dertig ongeveer. In hunne zwarte lakensche zondagskleederen. Rond den stoet liep en draafde onophoudend de halfrood-halfgeele wijzeman, die met een lederen vlegeltje aan de kleine guiten van 't dorp in 't ronde slagen uitdeelde en zich in

Het regende onophoudend ; nogtans vormde zich de stoet.

De vaandeldragers waren nog gekleed en hielden hunne banieren in de zij gelijk de oude rederijkers op de schilderijen van het Brusselsch musaeum. De zot liep rond en was de eenige politie : hij had het druk met de straatjongens, die rond den stoet liepen en in de kleine straatjes vluchtten gelijk eene bende musschen.

't zweet zwoegde gelijk een schapershond rond de kudde. Zoo kwam men aan 't uiteinde van 't dorp, waar de vreemde liefhebbers moesten ingehaald worden.

Vooraf uit het naburig Poperinghe waren de leden der Rethorika *Langoires victorinnen* met vaandel en blazoën talrijk opgekomen. Daar drukte men elkaar de hand en keerde, zonder de gebruikelijke aanspraak, weer stoetsgewijze met trommel en vaan naar de *maison commune*, waar in de open lucht, midden in eenen stortregen, die juist opkwam, de eerewijn aangeboden en onder de zijpende regen-scherms eendrachtig gedronken werd.

Eindelijk begon de prijskamp. In eene groote tent, met grauw lijnwaad overspannen en met groene takken en venetiaansche lantaarntjes op de naïefste wijze versierd, was een tooneel opgetimmerd, waarvan de achtergrond een zeegezicht met eenen stoomboot en eenen vuurtoren verbeeldde. Voor dat tooneel zat de jury aan eene lange tafel, waarop bij 't avondvallen drie kandelaars met brandende bougieën geplaatst werden; en achter de jury, een aandachtig luisterend publiek van 4 à 500 vlaamsche toehoorders, die uit Belle (Bailleul) en andere omliggende plaatsen naar Eecke wa-

Zoo ging men tot aan het uiteinde der gemeente eene maatschappij van Poperinghe gaan afhalen. Zij was met vaandel en muziek opgekomen. Ook beroemde deelnemers als Merckaert van Geeraardsbergen en Queeckers van Lier, die alle hunne medaliën aan een breed lint rond den hals droegen. Geene aanspraak, maar eenige mompelingen. Dan keeren wij terug naar de *Maison Commune*, en aan de deur wordt in den regen den eerewijn op *cabarets*⁶ door de meiden der herberg rondgeboden. Die wijn, witten Tours, werd door den stortregen sterk gedoopt. Geene aanspraak. De Baron was verontwaardigd, daar hij ook eenen speech in gereedheid had. Men trekt de herberg binnen en iedereen drinkt een glas en rookt een pijp. Men blijft daar lang hangen en men verveelt zich.

Eindelijk begint de prijskamp in eene groote tent met lijnwaad gespannen en waardoor de regen zijpelde. Eerst de liefhebbers zangers. Zeer pover, buiten F. Neyriën van Antwerpen. De prijskamp van zangkunde was niet schitterend. Het scherm verbeeld een zeegezicht met eenen stoomboot en eenen vuurtoren! Veel vlooien in de zaal! Ook de deftige alleenspraken voor de fransche liefhebbers waren over het algemeen flauw.

(6) P.F. voegt er als verklaring bij *schenkbladen*.

ren gekomen en den ingangsprijs van éénen frank niet te hoog hadden geoordeeld.

Een vijftigtal declamators traden op, waaronder een tiental uit Fransch-Vlaanderen, wier uitspraak bijna niet verschilt van die der West-Vlamingen.

De prijskamp bestond uit zang, deftige en boertige alleen- en tweespraken, en duurde tot vroeg in den morgen. Dat er veel tragische tooneelen voor 't publiek ontrold werden, en veel bloed in de woorden vergoten werd, weet iedereen, die dergelijke feesten reeds bijgewoond heeft.

Nogtans was de prijskamp der deftige tweespraken oprecht merkwaardig; vooral een fransch liefhebber, de oude heer Le Conte, van Belle, onderscheidde zich door plankenvastheid, diep gevoel en natuurlijkheid. Die man van 74 jaar, die zoo gemoedelijke en verstandige grijsaard, wordt op eens weer jong, zoo haast hij het tooneel betreedt. Zijn gekromde rug richt zich op, zijn oog schiet vuur, zijne leden zijn weer buigbaar geworden als bij eenen jongeling. Onkennelijk is alzoo de heer Le Conte, dien men een geboren tooneelspeler mag noemen, wien eene heerlijke toekomst wellicht was beschoren had hij zich vroeger aan de tooneelkunst uitsluitelijk kunnen wijden en had hij eene volledige opleiding mogen genieten. Te recht kende hem de jury den eersten prijs toe; en hierin was zij gelukkiger dan in andere gevallen, waar zij uit onervarenheid de prijzen wat blindelings uitdeelde, alhoewel hare goede trouw bo-

Maar de prijskamp van tweespraken was zeer merkwaardig. Daar onderscheidde zich op den eersten rang en bekam dan ook eenen welverdienden eersten prijs de heer Le Conte van Belle - 74 jaar - Plankenvastheid⁷. Een geboren tooneelspeler - gevoel natuurlijkheid. Puik

- De eenige verstandige, ontwikkelde mensch onder al die brave lieden van Fransch-Vlaanderen. Hij was zeer interessant om tegen te spreken. Ik koutte met hem voor en na den prijskamp. Ik vroeg hem waarom hij niet tooneelspeler geworden was. „Wel, mijnheer, antwoordde hij, ik was pottenbakker. Ik heb potten gebakken en nu heb ik het zoover gebracht dat ik er niet meer moet bakken. Maar nu ben ik te oud.”.

(7) Hij schreef de inleidingsgedichten voor de enige aflevering van wat een lange reeks „*Lettervruchten der Vlamingen van Frankrijk*” had moeten worden, een der enige publikaties van het Comité flamand de France in de moedertaal (Duinkerke, 1855).

ven alle verdenking staat.

De prijkskamp liep goed af en wekte bij het talrijk publiek eene diepe belangstelling vol nieuwsgierigheid en verwondering op; want dergelijke feesten hebben de fransche Vlamingen niet veel; de laatste vlaamsche prijkskamp had dertien jaar vroeger plaats gehad.

Vreemd en bedroevend is de toestand in Fransch-Vlaanderen. De regeering spaart noch moeite, noch dwang om de moedertaal uit te roeien en nogtans gelukt zij er niet in, omdat men eene volkstaal wel vervolgen, maar niet dooden kan. Uit de scholen is het vlaamsch op hooger bevel streng gebannen, zelfs uit de privaat-scholen; veel schoolmeesters kunnen zelve geen vlaamsch en de leerlingen geen fransch. Daaruit volgt, dat het onderwijs geene hoegenaamde vruchten draagt en dat de kinders, als zij de school verlaten, noch vlaamsch noch fransch kennen. Vlaamsche dagbladen treft men in Fransch-Vlaanderen niet aan, en de fransche lokale bladjes verstaat bijna niemand. Te Eecke, verzekerde men ons, vond men ten hoogste drie personen, die oprecht in staat waren het fransch gazetje van 't naburige Hazebroek te lezen en te begripen.

Alzoo leven de Vlamingen van Fransch-Vlaanderen als van het overige der wereld afgezonderd, onwetend en verlaten. Slechts de pastoor in den predikstoel richt zich tot hen in hunne moedertaal, maar de Katechismus moet in 't fransch geleerd worden. Zij beploegen hunne vruchtbare akkers in het zweet huns aanschijns, betalen de zware lasten, die sedert den laatsten oorlog nagenoeg verdubbeld zijn, en gaan in 't fransche leger

Hij had een hart voor 't Vlaamsch en sprak met sidderende stem van 't streng verbod dat sedert een twintigtal jaren op 't vlaamsch drukt en de moedertaal uit de scholen heeft verbannen. Van de jonge generatie kan niemand vlaamsch lezen noch schrijven. „Het gevolg, mijnheer, is dat ze noch 't een noch 't ander (fr. of vl.) kunnen en dat er op 't gansche dorp geene drie menschen zijn die [het] fransch gazetje van Hazebrouck begripen. Ze lezen ze wel in de herberg, maar ze verstaan kwalijk, en en ze klappen er van mee". In 't leger is 't vlaamsch spreken op zware straf verboden, in de scholen idem. Anders krijgen de kinders een *signum*. De schoolmeesters en nonnen kunnen geen vlaamsch en zijn de werktuigen van de préfet en sous-préfet, die zeer hardnekkig het vlaamsch uitroeien. Zelfs verboden van vlaamsch te leeren als bijzondere leeraar. Grootste onwetendheid en geestesstilstand. Hachelijk. En zoo brave gulhartige menschen, vooral de oude Coussemaker, die met zijn oude brave, opgeruimde vrouw aan Philemon en Baucis denken doet. Hij en Le Conte zijn twee zeer sympathieke typen. Caulier de smid en voorzitter of *gouverneur* der gilde Maertens zijn ook aangenaam maar meer bekrompen. Martens stond aan de tafel der jury te staroogen. Drie bougieën op de tafel,

dienen, waar zij veracht en verstooten worden en op groote straffen hunne moedertaal niet mogen spreken. Zo handelt de *grande nation* met hare twee of drie honderd duizend *citoyens français* der kantons Duinkerke, St.-Winoxbergen, Cassel, Hazebroek en Belle!

Aan 't vlaamsche vaderland zijn die Vlamingen gansch vreemd geworden; slechts de bejaarde lieden hebben een gering vlaamsch onderwijs genoten; de jeugd heeft geene taal meer, zij kan geen fransch lezen en brabbelt een armzalig vlaamsch patois.

Als een declamator optrad met *Breidel bij het graf zijner moeder*, wist niemand wie of wat Breidel toch mocht zijn. In dat stuk kwamen hevige aanvallen tegen de Franschen voor, maar daar zij er altijd „de moordzuchtige *Gallen*” in genoemd werden, vermoedde geen mensch van wie er sprake was,

Droevig is de indruk, dien men van een uitstapje naar Fransch-Vlaanderen medebrenge; want de kwaal is grievend en de geneesmiddelen mag men op hooger bevel niet aanwenden. De toestand is somber en hopeloos.

petroollampen hier en daar in de tent. Half duister, alles zeer primitief en naïef. 't Publiek luisterde aandachtig met de meeste belangstelling. De burgers en dames waren franskiljons verstonen zelfs het gedrukte programma niet en deden het zich in 't fransch uitleggen.

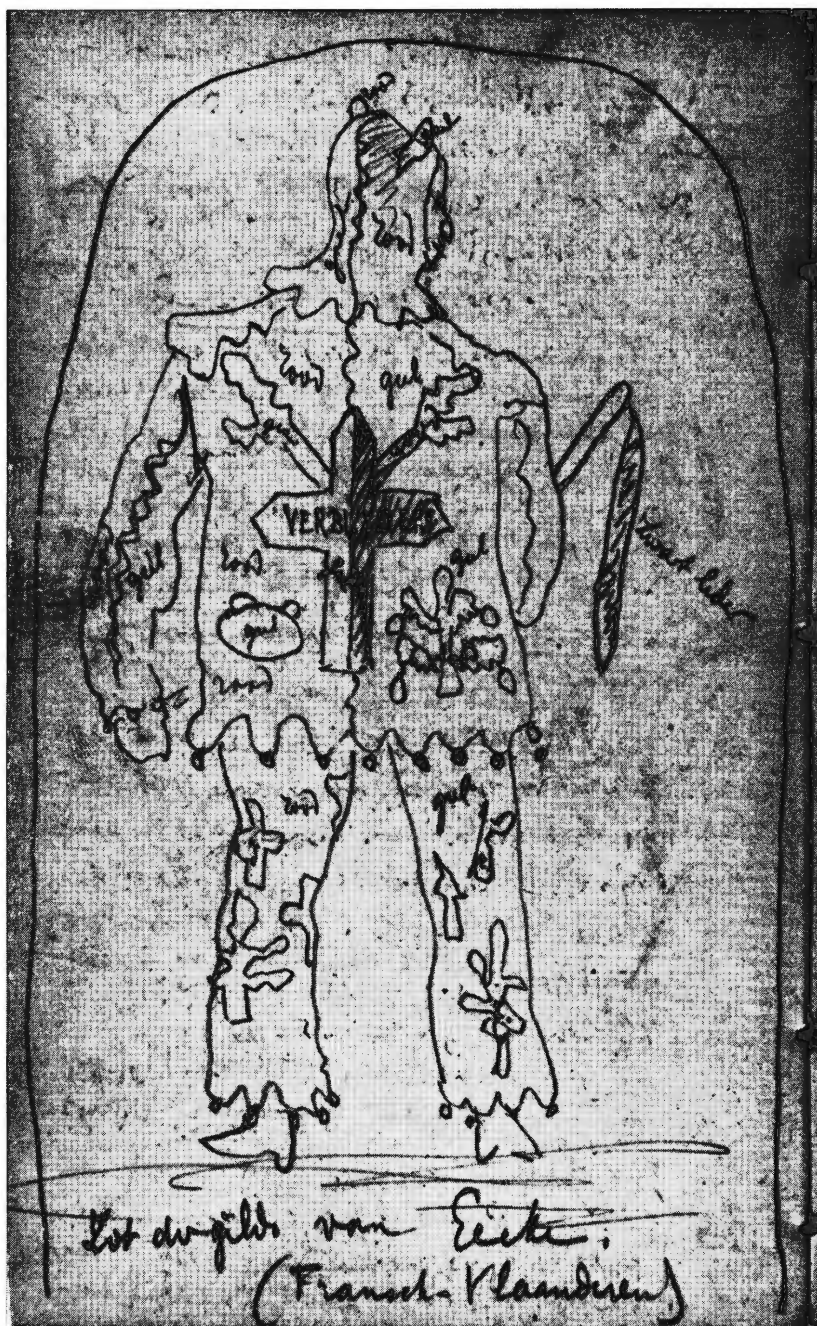
Verscheidene heeren achter mij discuteerden lang over de beteekenis van het woord *Breidel* in: *Breidel bij het lijk zijner moeder*!! Oneindig veel bloed gestort dien avond en dien nacht. Want het duurde tot 5 uur.

Maar ik was gaan slapen. Heemstra werd door niemand begrepen. Die rijke, gekke baron die hier in die natte tent komt deklameeren en te 's Hage zijnen warmen haard en zijnen breeden armstoel heeft! En dat om „in de courant te staan”. Ik moest hem beloven dat ik hem in 't Volksbelang zou vermelden⁸. Hij bezit een prachtig kabinet van ouden in den Haag en in Vries-

(8) P.F. voegt in de marge bij: Van Hoorde en ik, wij loechen ons soms bijna dood achter onze zakdoeken.

land een kasteel, gebouwd ten tijde der Noormannen, waar al de meubels nog authentiek uit de XIIIe en XIVe eeuw zijn. De jury verstond er niets van, maar was van goede trouw. Van Outryve van Gent verdiende stellig eenen prijs, maar de jury was niet in staat om te oordeelen.

Ik sliep in eene herberg in een heel klein kamerken, maar goed.

De „wiseman” van de „Verblyders in 't Kruys” (tekening P. Fredericq)